

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

UDFØR

HÆRENS AR

Citadelskirken

1704

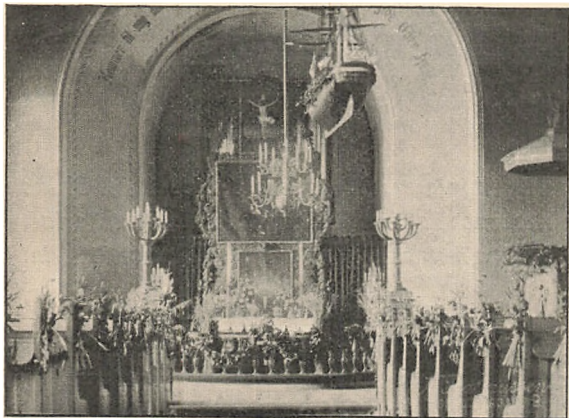
1904

CITADELS - KIRKEN

1704 — 26. NOVEMBER — 1904

A. V. STORM

KIRKENS PRÆST

Høstfest i Citadelskirken.

TRYKT FOR VENNER

KJØBENHAVN

1904

Kirken takker herved Kommandanten i Kjøbenhavn og Citadellet Frederikshavn for denne lille Bogs Tilblivelse samt for anden Venlighed.

Af Afsnittet *Idyller og Minder* skyldes

I. Regimentschef, Oberst GERSTENBERG.

II. Sognepræst PETERSEN i Skalkendrup.

Kaptajn ROCKSTROH har bidraget Afsnittet: *Kirkens Menighed* undtagen de to sidste Stykker.

1904: ,

Krigsminister: Hans Excellence *V. H. O. Madsen*.

Kirkens Patron: Generalløjtnant *Zachariae*.

Kjøbenhavns Kommandant: Oberst *Severin*.

Menighedsraadets Medlemmer:

Overintendant *Jungjohann*. Stabssergent *Matthiassen*,
Grev *J. S. D. Knuth*, Fru *Burmeister*, Assistent *Tronier*,
Suppleant.

Sognepræst: *A. V. Storm*.

Klokker og Kantor: *P. V. F. Svendsen*, Ridd. af Dannebr.

Organist: *P. L. Hoffmann*, Fortjenstmedaillen.

Bælgtræder: Oversergent *Svendsen*.

Kirkebud og Ringer: *C. Prødel*.

Kirkekone: *Bertha Hartelius*.

NAAR en Kirke holder Tohundredaars Fest, er det først og fremmest en Fest til Minde om Herrens Naade og derfor en særlig Anledning til at takke Ham, der er med sin Menighed alle Dage indtil Verdens Ende. Vi ville derfor sige Ham Tak for den Naade, at vi endnu ere bevarede i Troen og kunne tage hjertelig Del i Hans hellige Naademidler, hvormed Han opholder sin Kirke.

Naar jeg ved denne Kirkens Fest vil forsøge at samle lidt af de mange Minder fra Kirkens Liv i de 200 Aar, tror jeg, Kirkens Venner ville modtage sligt med Glæde og Overbærenhed, som jeg ogsaa beder om, idet jeg er mig bevidst, hvor umuligt det er at faa det beskrevet, som er det vigtigste, nemlig Huset, bygget af de levende Stene. Da jeg begyndte derpaa, var jeg tilmode, som om jeg stod ved Bredden af en mægtig Flod, der med rivende Fart haster mod Havet. Vi se de svære Vandmasser vælte afsted og adskillige Ting paa deres Overflade, men alt det dybe er ganske skjult selv for det skarpeste Blik. Den levende Strøm, som udgaar fra Gud og virker i Men-

neskehjerterne, udrensende og befriende, hastende mod det store Kærligheds Hav, unddrager sig ogsaa vor Opmærksomhed. Men det er betagende at staa ved dens Bred og mærke dens skjulte, mægtige Kræfter. Kun Han, som ser i Løndom, kjender det Liv i Tro, Haab og Kjærlighed, som der har været levet i de 200 Aar. Det er da kun det, der springer i Øjnene, der bydes noget af i denne Skildring.

Selve Kirkens ejendommelige Beliggenhed giver os et Fingerpeg til Forstaaelse af dens Liv. Saaledes som den ligger, tilbagetrukket fra Byens Larm, men hyggelig og lunt indenfor Voldene, har den ej heller grebet stærkt eller afgjørende ind i vor Byes kristelige Liv. Thi da dens mærkeligste Prædikant løftede Røsten hernede, var det for at dæmpe den stærke Larm, han ellers vakte, og bøde paa de Saar, han ellers slog. Her trøstede han sig selv og andre med „Guds Uforanderlighed“. Kirken er ikke stor og overvældende, men stilfærdig som de smaa hyggelige Huse, der omgive den, og med hvilke den gjerne vil staa i den inderligste Forstaaelse og dele ondt og godt, Sorg og Glæde med deres Beboere.

Men ligesom Kirken netop paa sit eget Sted fylder godt paa Kirkepladsen og giver Pladsen dens Navn og Ejendommelighed, saaledes staar den for

alle dem, der have fundet derind, som det venlige, fredlyste Sted, de atter og atter søge. Under Vandringen hid stemtes Sindet allerede til den Andagts Stilhed, der er saa nødvendig, for at Hjertet ret kan hvile i Gud. Baade Vinter og Sommer er der under Kastanietræerne noget landsbyagtigt, som har vundet den saa mange tro Venner, saa der er ingen Tvivl om, at vor lille Kirke har haft og har den Opgave midt i den travle, store By, at yde Mennesker et Ly, ligesom „Spurven fandt sit Hus og Svalen byggede Rede for sine Unger ved Herrens Alter“. Saadanne ville med Glæde bekjende, at det var godt at komme i Citadelskirken og søge Herren. Der var en aaben Kirkedør og aabne Stolestader, hvor enhver kunde finde sig en Plads uforstyrret.

Hyggelig, rolig! Gud, er din Bolig, inderlig skøn.

Og naar man træder ud af Kirken, er det saa velgjørende at møde den samme Stilhed. Sindet kan dvæle ved Indtrykket fra Guds Hus, før det atter spredes af Hverdagslivets mange Kastevinde.

Kirkens Indvielse

den 26. November 1704.

Da Kong Frederik III planlagde Citadellet, havde han i Sinde at opføre et Slot indenfor de

faste Volde. Ihukommende sin Faders Valgsprog: Guds frygt styrker Rigerne, afstak han ogsaa Grunden til en Slotskirke. Men hverken Slot eller Kirke fik han bygget. Det var Kong Frederik IV, som optog Planen om Kirken for Garnisonen herude, men han glemte ikke Farfaderens Tanke og gav Kirken Ret til at benævnes Slots- og Garnisonskirke, et Navn, den har beholdt i de 200 Aar. Det var i Aaret 1703, at Grundstenen blev lagt, idet den hidtidige Kirke, som er den nuværende Præstebolig, var saa forfalden, at det ikke længer var raadeligt at samles der, og næste Aar, 1704, stod Kirken færdig til at tages i Brug og indviedes den 26. November i den treenige Guds Navn af Sjællands Biskop. Kong Frederik og hele hans Hof var da tilstede, og naturligvis Garnisonen, for hvis Skyld den var bygget. I Følge den oprindelige Bestemmelse skulde den være Søsterkirke til den samtidig opførte Garnisonskirke, hvorfor den samme Præst til at begynde med tjente ved begge.

Det var Hr. Knud Tommerup, der, som brugeligt var, ved Indvielsen forfattede et langt, velment Digt, hvis Indledning lyder som følger:

„Kirken er alle Stænder nødvendig, mest Krigsstanden. Derfor vor naadigste Herre og Konge Frederik

den fjerde meget gudelig har ladet opbygge Slotskirken i Citadellet Frederikshavn, indviet i det ganske Hoffes Nærværelse af Hans Højærværdighed Biskop, Dr. H. Bornemann.

Til underdanigst Taksigelse eftertænkes af Knud Tommerup, Sognepræst for den Kongelige Garnison i Kjøbenhavn og Frederikshavn.“

Derpaa aabnes selve Digtet:

„Den hele Verden bør Guds Hus og Tempel være,
som i hver Vinkelvraa er bosat Herrens Ære.“

Følgelig var det særdeles passende, at der ogsaa i denne lille Garnisonsby blev bygget en Kirke, og, siger han:

„Hvi vil man ej tillade,
At Krigsmand nu saavel som Borger haver Sted
Til Andagt gudelig i Trop og fuldt Geled.“

Maaske har Borgerne syntes, der var Kirker nok i Byen, men hvor urimeligt, at Soldater, der alle som en mødte ved Gudstjenesten, ikke ogsaa skulde have deres egen Kirke. Man kan se dem for sine Øjne, alle disse pyntelige Regimenter, kommende i „Trop og fuldt Geled“. Desuden er det kun ret, at, eftersom Byen udvider sig, nye Kirker opføres:

„Vor Stad er større nu af Folk, end den har været
I vore Fædres Tid, og Gud er ikke æret
I tvende Kongers Tid med nogen Bygnings Sted.
Skal Kirker ikke som vort Folk formeres med?
Til Lykke da Kastel, til Lykke med Slotskirke,
Til Lykke alle I, som agte Gud at dyrke
I dette Hus! Gud selv arbejde saa med os,
som han med sine før, vor Avindsmand til Trods.
Gud selver bygge i hvert Hjerter sig et Tempel
Ved dette Tempels Ord, at hver Soldat det Stempel
Maa bære, at han er en Bolig for Guds Aand.
Gud selver bygge paa vor Konges Hus og Throne,
Som bygger Herrens Hus! Gud selv vor Dronning skaane!
Gud Tvillingkronen og som Øjsten i Øje
Bevogte; og formeer din Naade i vor Møje
Og lad det ganske Land som Sten i Brystspan staa,
Saa Fred og Retten kan hverandres Favntag faa.“

Kirkens Udstyr.

Beskeden og prunkløs fremtræder den lille, men hyggelige Kirke i vore Dage, og beskeden var ogsaa dens første Begyndelse; thi det var med Møje, at man i Aarene 1704—5 fik tilvejebragt Midlerne til det nødtørftigste Udstyr af Kirkens Indre, saaledes med et „Positiv, for at Menigheden kan holde samme Tone“. Til at betjene dette havde Kjøbenhavns Kommandant, der dengang og langt senere havde Em-

bedsbolig i Citadellet, Generalløjtnant *Cormailon*, udset et „bekvemmt Menneske, der kan spille Klaver, og ved Siden deraf tilbyder sig at vedligeholde det velindrettede Uhrværk og tillige at ringe med Klokkerne til de behørige Tider“ — og alt dette for „Underofficers-Tractements Nydelse“.

De smukke Alterstager ere ogsaa fra 1704, en Gave fra „Ædle og velbyrdige Dorothea Sal. Hans Eilersents“, som en Indskrift paa dem beretter, og i de Dage brændte man ægte Vokslys i dem, hvad en Regning fra Kirkens første Aar udviser. De hellige Kar ere dels af Sølv dels sølvforgyldte og ere sikkert ogsaa Gaver til Kirken, idet Sølvkanden til Vinen er mærket A. W. S. B. M. D. 1743. Paa Kalken staar „Velsignelsens Kalk, som vi velsigne, er det ikke Christi Blods Samfund“, og paa Disken eller Brikken, som den kaldtes, „det Brød, som vi bryde, er det ikke Christi Legemes Samfund“.

Sølvkanden har ogsaa et Skriftsprog under Foden: Gud, skab i mig et rent Hjerte og giv mig en viis Aand. Kirkens gamle Messehagel er fra 1754 og vil atter kunne ses i Kirken efter at være bleven istandsat. Omtrent fra samme Tid er Orgelet. Tidligere stod Aarstallet 1756 og denne latinske Sætning paa det: *Lingua sonet, dum ligna sonant et*

Corda Piorum. Altertavlens smukke udskaarne Ramme vil enhver Kirkegænger have lagt Mærke til. Døbefonten har en ejendommelig Historie, idet den blev skænket til Kirken 1839 fra Vor Frue Kirke, hvor Thorvaldsens skønne Daabsengel afløste den. Kirken kunde nok trænge til en værdigere Udsmykning; men som den sidste værdifulde Prydelse er der ophængt 8 gamle danske Faner, et Laan fra Tøjhuset ved Krigsministerens Velvilje, hvorfor Kirken skylder ham en varm Tak. I Sommeren 1894 underkastedes Kirken en større Restaurering, hvor forskjellige Kunstnere medvirkede. Men allerede 10. Februar 1895 hjem-søgte den af Ildsvaade, hvorved Kirken var stærkt truet. Den frelstes, mente man, af det Snelag, der dækkede Taget.

Gudstjeneste og Sjælepleje.

Kirkens trofaste Kammerat i onde og gode Dage har det gamle, smukke, røde Fængsel været, der skjuler sig bag Kirken. De to have staaet Side om Side i lange Tider og have begge meget at fortælle om Menneskeskæbner, brudte og helede, nedstyrtede og oprejste. Griffenfeld, Stenbock og Struensee have blandt andre været fængslede herude. De to Bygninger have dog

ikke blot støttet hinanden med Murværket. Der var ogsaa en aaben Forbindelse imellem dem. Thi medens Soldaterne samledes i Kirken i „Trop og fuldt Geled“ og vel ikke altid yndede den tvungne Kirkegang, var der en usynlig Menighed, som sikkert hjertens gerne vilde have underkastet sig den ringe Tvang, om de ellers vare frie Mænd. Det var Fangerne, som gennem Aabninger i Muren vare i Stand til at følge Gudstjenesten fra deres Fangehus uden at føres ind i selve Kirken. Det maa i de Dage have bredt et eget Alvorspræg over Præst og Menighed at vide, at der var saadanne ulykkelige Mennesker usynlig tilstede.

Saaledes sørgedes der for Fangernes aandelige Pleje; men ogsaa den egentlige Menighed og Præsten fik hver sine Pligter indskærpede ved et kongeligt Reskript fra 1738. Deri paabydes, at det bliver tilkjendegivet Præsten, i det mindste Dagen forud, hvem der har anmeldt sig at ville gaa til Skrifte med Tegn hos. hver, der formedelst Uskikkelighed i Liv og Levned behøver nogen besynderlig Erindring og Formaning, og at det bliver Præsten tilkjendegivet, hvad Syge der maatte begjære at betjenes med Sacramentet, og at alle Syge formanens til ej at sætte den hellige Forretning for længe op, men lade sig af Præsten betimelig betjene,

imedens de endnu have den fulde Eftertanke og ere i Stand til at tage med Nytte imod Straf, Formaning og Trøst af Guds Ord, og at Cheferne lade de syge hos Præsten anmelde, paa det de Syge fra den første Dag, Sygdommen begynder, af Præsten flittigen og om mulig dagligen besøges og blive i deres Saligheds Sag underviste. Samtidig med dette Omrids af kristelig Omsorg fra Kong Christian VI's Tid have vi et Par smukke Billeder af Kirken under Kong Frederik V.

Det ene findes i *Havnia hodierna* af Laurids de Thura fra 1749, hvor vi se Indgangen paa Kirkens Forside, som den oprindelig var. I Pontoppidans danske Atlas fra 1764 findes dog et bedre Billede — baade af Kirken og af Arresten, og paa Volden ligger der to Kanoner, saa vi faa virkelig Indtrykket af „det meget faste Citadel Frederikshavn“. Fem Trappetrin fører op til Kirkedøren; der er to Kviste paa Taget og et Kors over Spiret; to store Bygninger ses paa hver Side af Pladsen, som er uden Træer. Om Kirken hedder det, at „den ligger mod den store Paradeplads og er kun en liden men net og ordentlig Bygning“; og om Citadellet, at „dets Bygninger bestaa af nogle vel indrettede Barakker for Garnisonen, Kommandantens og flere Betjenters

Huse samt Proviantgaarden, Tøjhuset og deslige, alt af Grundmur i nogle regulære Gader, beplantede med Lindetræer“. Der er ogsaa en Friskole for fattige Børn, og „Citadellet har foruden den Port mod Byen en anden mod Marken, hvis Navn er Norgesporten“. Det sidste Billede af Kirken er tegnet af Fru Holten, f. Skovgaard, ved Kirkens Jubilæum.

Idyller og Minder.

I.

Citadellet Frederikshavn er dets officielle Navn, men Kjøbenhavnerne, lige fra K. til Ø., kalde det Kastellet. En Verden for sig, indesluttet af træ- og kratbevoksede Volde, som omflydes af Grave, hvor baade Tagrør, Star og Dynd-Padderokke gro yppigt. I Vaarens Tid spætter talrige Foraarsblomster Smedelinens skyggefulde Rabatter og Voldenes grønne Skraaninger. Vorterodet Ranunkel, Liden Guldstjerne, duftende Skovtulipan og saftig, hvidgrøn Fuglemælk brede sig langs Gangene, og hist og her titter den bly Martsviol i blaa eller hvide Farver op mellem Græsset, nikkende paa sin svage Stængel. Buskenes og Træernes svulmende Knopper strutte af Fylde og true med at sprænge det brunrøde Hylster. Smaafug-

lene fylde Luften med Kvidder og Sang, og Fiskene slaa Kredse i Vandfladen. Og saa kommer den varme Tid. Dejligt at sidde en af de lyse Sommeraftener paa en af Smedelinens Bænke og lytte til de mange ubestemmelige Naturlyde, som smelte sammen til en eneste harmonisk Akkord, der stemmer Sindet til Andagt. Fra Byen lyder der Vognrumlen og en forvirret Summen af Menneskerøster, men det forøger kun den lykkelige Bevidsthed om, at der her paa Kastellets Enemærker, som ligge saa nær ved den store Stad, kan findes den Fred, som Fordybelsen i Naturen giver. Solen gaar ned i luerødt, Svanernes hvide Silhouetter glide parvis forbi En, og henne fra Sivene komme de vingede Musikanter, Myggene, summende i store Skarer og synge deres Serenader. Men man flygter hurtigt for deres pibende Diskant og hvasse Brod.

Om Efteraaret er Kastellet maaske dog allerskjønnest. Skjønt er her, naar Himlen indhylles i Mørke, opløser sig til Taage og daler ned mod Jorden. Ikke en Vind rører sig, og den eneste Bevægelse, der spores i Luften, er et Støv af fine, næsten usynlige Draaber, der sænke sig sagte og ustandseligt som en Dug over Elle- og Piletræernes nøgne Grene, der lude ud over Gravene — Duggen samler sig til

store Draaber, falder paa Gangenes sorte Muld og det visne Løv og splintres i tusinde smaabitte Perler. Men endnu skjønnere er her, naar den gyldne Efteraarssol lyser op over Sundet, naar den svenske Kyst løfter sig højt i Aftenglansen, og Løvet paa Voldenes Buske og Træer skinner i alle Farver, lige fra lysegult og mørk Bronze til purpurrødt. Da indaandes Luften heroppe som en Lægedrik, der giver Sjælen Ungdom, Styrke og Kraft og Legemet Karskhed.

Og saa om Vinteren ved Middagstid, naar Rimen pudrer Kastellets gamle, vejrbitte Træer, og en Skare af glade Mennesker, unge Kvinder og Mænd, tumler sig paa Gravens spejlglatte Isflade, kredsende rundt eller løbende ligeud, sættende Fart paa eller mindskende den, og alle bevægende sig saa let og sikkert, som om det hele gik af sig selv. Ja, da er der Jubel og Glæde i Luften. Eller en Vinteraften, naar man nærmer sig Sjællandsporten. Foran En og til begge Sider, over Grave og Volde, ligger den hvide Sne, der tindrer som en Uendelighed af Stjerner og lyser saa stærkt, at de rigtige Stjerner synes blege og udviskede. Nogle store Træer kaste Slag-skygger hen over Sneen, og ind i de mørke Striber flette sig atter Skyggerne af de nøgne Buske, der krandsse Vejen. Det hele ligner et fint baldyret Knip-

lings-Sløer. Foran En ligger Sjællandsportens Ydermur med de 8 truende Skydehuller, og bag den Portbygningens snedækte Tag, der løfter sig højt over Hvælvingen og tindrer i Maanelyset som glimrende Marmor. Tyst er det de Vinteraftener i Kastellets Gader, og dunkelt brænder Lampelyset bag de tilfrosne Ruder. Men fredeligt og hyggeligt er der i de mange smaa, lavloftede Stuer, hvor som i alle Hjem baade Glæden og Sorgen holder tilhuse.

For halvhundrede Aar siden blev smaa Dreng og Piger, naar Barnepiggen en Gang om Dagen skulde lufte dem, uvægerlig ført eller kørt hen til Kongens Have, som dengang var det eneste Sted i Kjøbenhavn, hvor Børnene kunde være under lidt landlige Omgivelser, og hvor der var rigelig Plads til mange Barnevogne. Hver Dag maatte man meget mod sin Vilje tilbringe flere Timer i den mørke Have, hvor man kun fik Lov til at betræde Gangene, og hvor man kjedede sig ubændigt, fordi Barnepigens Opmærksomhed var saa optaget af høje Garderkarle og smaa Bøndersoldater fra Sølvgadens Kaserne, at hun ganske glemte at sætte Børnene i Leg. Man kjedede sig som sagt umaadeligt, og da Kjedsommelighed som

bekjendt er en Rod til alt Ondt, demonstrerede man sin Misfornøjelse ved forskellige Uartigheder: man rodede med Fingrene i den sorte, fugtige Havejord, for at grise sig saa stærkt til som muligt, og anstillede en ivrig Jagt efter uappetitlige Regnorme, hvis Kjælderboliger man underminerede. Man følte det derfor som en Lykke, da man, efter at være bleven Barnepigen kvit, fik Lov til at boltre sig paa egen Haand, og man valgte selvfølgelig Smedelinien og Kastellet til Tumbleplads for sine Lege.

Altsaa Smedelinien. Hvor elskede raske Drengene ikke de farlige Ekspeditioner, hvis Maal var at skille Pæretræerne langs Spadseregangen for nogle af deres saftige Frugter, og at fylde Lommerne med Hvidtjørnens røde, melede Bær, lige efterstræbte af Kramsfugle og Drengene. Med hvilken Behændighed forstod man ikke at undgaa Kommandantskabsskriverens sne-dige Efterstræbelser og tilintetgjøre Patrouillernes Forsøg paa at indfange En. Og hvor fængslede ikke det Dyreliv, som dengang knyttede sig til Smedelinien og Kastellets Grave. Svaner fandtes der ikke, men inde mellem Sivene med de brune, svajende Duske stemmede Rørsangeren sin Fløjte for Vandhøns, Blis-høns og Ænder; Fiskerøveren, den glubske Odder, laa hver Aften paa Lur inde mellem Sivene, og

hyggelige Grævlingefamilier holdt til i Ingeniørglacis'et. Og en Rigdom af Fisk fandtes der dengang i Gravene. Timevis fulgte Ens Øje Lystfiskerens Flaad og dets smaa, hoppende Bevægelser i Vandfladen, og man var helt aandeløs af Spænding, naar der kom „Bid“, og Flaadet med smaa, sitrende Bevægelser blev draget i skraa Retning nedefter. Inde mellem Rørene vrimlede der med graadige, plettede Gedder, smukke, sortgyldne Sudere, sribede Aborrer, fede, skællede Brasener, smalryggede Flirer og sølvskinnende Skaller og Rudskaller, og i Mudderet bugtede der sig slimede, brungule Aal. Man beundrede Fiskerens Kunst, naar han, efter mange indledende Bevægelser, omsider halede en vældig Gedde iland, eller naar han, efter en halv Times Duel med en træsk Aal, der havde gjort alt for at suge Ormen af Krogen, endelig fik den trukket i Land. Mangen skjøn Sommereftermiddag vandrede man dengang med sin Moder, der medførte pakket Smørrebrødscurv, hen til en af Smedenes smaa Hytter, hvor man fik kogt Vand, og man blev saa siddende paa Brystværnskronen og saa ud over Byen og Grønningen, til Solen gik ned.

Endnu mere interesserede dog Kastellet med dets graa- og brunjakkede Slaver og grønne Jægere.

Disse Slaver indgød den opvoksende Ungdom den største Medlidenhed og Sympati, og Sympatien var forøvrigt gjensidig. Blandt Drengene fandt Slaverne en god Afsætning af de Smaagjenstande, som de i deres Fritid havde havde udskaaet af Træ eller Ben og prydet med farvede Fjer; men de fandt mere endnu: forstaaende Venner, som i dem snarere saa Ulykkelige end Forbrydere, skønt Dragten og Fodbøjljen tydeligt stemplede dem som saadanne. Men de grønne Jægere paa Kirkepladsen interesserede dog mest. Man levede i 50erne endnu stærkt i de friske Minder fra 3aars Krigen; Hæren var elsket og beundret af Folket, og i hver enkelt Soldat, men særlig i den raske Jæger, saa man en Personifikation af den danske Landsoldat. Gang efter Gang fulgte Drengene den blanke Ladestoks svingende Bevægelse i Luften og lyttede til den skingre Klang, naar den blev sat an mod Riflens Tap. Man beundrede Samtidigheden i Ladningsgrebene og i Bajonettens Paasætning og Aftagning og gik hjem i stærk Begejstring. Man vilde være Jæger — Helt — Løjtnant!

Og det sidste blev mange af os.

Og naar saa Jægerhornets Toner klang fra Flagbastionen og vidt ud over Sundet, samlede

der de Sommereftermiddage inde under Voldens høje, skyggefulde Træer talrige Officerer af Kjøbenhavns Garnison, og Damer, knyttede til deres Kreds. Tivoli blev dengang kun lidet besøgt, Variétéer kendte man ikke; man foretrak at mødes under Vorherres klare Himmel og samle Skjønhedsindtryk, som fik endnu renere Farver gennem Musikens melodiske Toner.

Men disse Barndomsminder, der knytte sig til Kastellet, glemmes aldrig.

II.

Alle mine Barndomsminder ere knyttede til Hjemmet i Præsteboligen i Citadellet, Artilleristokken, dengang Nr. 8. Den havde, før Kirken byggedes, været benyttet som Kirke; den har derfor i Modsætning til alle andre Boliger derude høje Vinduer og luftigere Stuer; Gavlværelset i øverste Stokværk, som mine Forældre benyttede som Soveværelse, kaldtes „Stenbocks Værelse“, da det hed sig, at der havde den svenske General Stenbock siddet fængslet og var død.

Min Fader forbandt med sin Gjerning som Slots- og Garnisonspræst i Citadellet Frederikshavn tillige Læregjæringen i Historie ved det kongelige Land-

kadetakademi i Bredgade, og i de første Aar, vi boede i Citadellet, tillige det Hverv at undervise i Historie **Prinds Christian af Lyksborg**, vor nuværende Konge. Han kom stundom ud til min Fader, og jeg har tydelig Erindring om at have set Prindsen staa ved Vinduet ud til Torvet og følge Soldaternes Øvelser derude; hans smukke, ranke Skikkelse staaer endnu for mit indre Øje.

Til mine Barndomserindringer hører ogsaa den om Faders Forhold til Søren Kierkegaard; han prædikede nogle Gange i Kirken, og da maatte vi Alle vente længe, inden vi fik vor Søndagsfrokost, fordi han efter Gudstjenesten kunde vandre længe frem og tilbage paa Volden bag Kirken og samtale med Fader om Prædiken; ind i vor Bolig gik han aldrig paa saadanne Søndage.

Klart staar i min Erindring 1. Jægercorps Afmarch til Sønderjylland i Foraaret 1848 for at tage Del i Kampen mod Oprørerne; jeg stod da ved min Moders Side ved et af Vinduerne og saa Corpset drage ud med Musikken i Spidsen; først de Frivillige, iblandt hvilke en (en Broder til den bekjendte Georg Carstensen) særlig tildrog sig min Drenges opmærksomhed ved sin smukke og frejdige Skikkelse; efter de Frivillige red Major Schepelern, min

senere Svigerfader, og efter ham kom alle de grønne Jægere marcherende, og blandt dem mange af Drenge-
gens Venner. Min patriotiske Moder lagde Haanden
paa min Skulder, medens hun under Begejstrings-
taarer udbrød: „O, at du havde været stor nok til,
at jeg kunde have sendt dig ud med!“

Nogle af de første Fanger af Oprørshæren bleve
under Eskorte kjørte ud i Citadellet og indsatte i
Fængslerne bag Kirken; jeg mindes de harmfulde
Blikke, hvormed de fulgtes af Folk fra Byen, der
vare dragne med derud, og de forbitrede Tilraab,
navnlig fra en Mand, hvis Familie Friskarerne havde
udplyndret og handlet ilde med.

Blandt andre Minder fra mine Drengaar er
ogsaa det om „Negerkongen og hans Minister“,
der sad fangne i Bygningen bag Kirken; de havde
Tilladelse til at spadsere paa Volden med en Soldat
efter sig, der skulde passe paa dem; de tog oftest
Plads paa en af Bænkene paa Flagbastionen og stir-
rede tause ud over Vandet -- Tankerne søgte vel
længselsfuldt det fjerne Hjem. Jeg tiggede ofte en
Kardus Tobak af min Fader, og glædede mig over
at se et venligt Smil opklare Ministerens Ansigt,
naar jeg bragte ham den. I 1853 forlode mine For-
ældre og jeg med dem Citadellet.

Kastellets Pris, Digt af Kantor og Klokker Nicolai
Krossing til Oberstløjtnant Magius.

Større man finder paa Jorden en Vold
End der, hvor Kastelsgraven krummes,
Og stærkere højner vel mangent et Skjold
Bag hvilke der flere kan rummes.
Eet har dog som faa vort lille Frederikshavn:
Kjærligheds Fylde og Venskabs aabne Favn.
 Dejligt med sit Grønt
 Det fletter Krandsen skjønt;
 Naboskab saa trygt
 Har der sin Rede bygt.
Saalænge Kastelet har Vold og har Grav,
Den Samklang os give sin Gammen.

Menigheden.

I de to Aarhundreder, der ere forløbne, siden Citadelskirken blev rejst, har Personalet af de fleste nu bestaaende Fodfolksafdelinger gjennem længere eller kortere Tidsrum søgt til den i Glæde og i Sorg, ved alle de Lejligheder, der markere Hovedafsnittene i Menneskelivet: med det nyfødte Soldaterbarn, lige fra Regimentchefens ned til den menige Musketers eller Konstabels, ved Konfirmationen, ved Trolovelsen, ved Giftermaalet og endelig ved Begravelsen.

Blandt de bestaaende Afdelinger, som i de længste Tidsrum og under skiftende Navne har haft Sognekirke i Citadelskirken, skal eksempelvis nævnes: 1. *Bataillon* (Kongens Regiment, Danske Livregiment bl. a. 1785), 2. *Bataillon* (Kronprinsens Regiment, Norske Livregiment, 1718, 1728, 1808 osv.), 4. *Bataillon* (Fyenske Regiment 1727), 5. *Bataillon* (Sjællandske Regiment, Kronprinsens Regiment 1725, 1785); 6. *Bataillon* (Prins Carls Regiment, 1725, 1745), 12. *Bataillon* (Jydske Infanteriregiment, 1712, 1718), 17. *Bataillon* (Dronningens Livregiment, 1718), 18. *Bataillon* (1. Lette Infanteribataillon, 1790) og 19. *Bataillon* (Sjællandske Skarpskyttekorps, 1808). Det 18. Aarhundrede igjennem var det dog særlig 2., 4., 5. og 6. *Bataillon*, der dannede Garnisonen i Citadellet, da de vare blandt de Regimenter, der garnisonerede fast paa Sjælland og efter en bestemt Turnus skiftede mellem Citadellet samt Helsingør og Kronborg. Ogsaa *Livgarden* har, som Kongens Livregiment til Fods i 1716, været knyttet til Kirken, og i det sidst forløbne Aarhundrede havde 1. Jægerkorps („Kastelsjægerne“) i mange Aar sit Hjem i Kastellet. Foruden Fodfolket hørte der altid et Kompagni *Fæstningsartilleri* til den faste Besætning i Citadellet.

I disse Kirkens første Tider var den faste Be-

folkning i Citadellet, foruden nogle højere og lavere Officerer og militære Embedsmænd, Kirkens Kapellan, dens Kantor-Skolemester og Organist-Klokker, et Artillerikompagni og syv Kompagnier Infanteri. Desuden fandtes dengang i Citadellet en Afdeling Stokhusslaver, der besørgede alle grove Arbejder under behørig Opsigt. Men desuden søgtes Kirken trofast af mange afskedigede, menige Soldater og Underofficerer af Citadelsgarnisonen, som havde slaaet sig ned i Kjøbenhavn, samt af en Del Smaa-haandværkere, der havde deres Erhverv derude. Det var alt i alt ikke nogen stor Menighed, der hørte til Citadelskirken; men dog saa Kirken, navnlig ved Daabshøjtideligheder, mange af Datidens fornemste Personligheder inden sine Mure. Dette laa hovedsagelig i Tidens patriarkalske Forhold, der førte højt og lavtstillede i Samfundet i nærmere Berøring med hinanden end nuomstunder er Tilfældet. Skulde en menig Musketers Barn (et vist Antal menige ved hvert Kompagni kunde faa Lov at indgaa Giftermaal) døbes, saa var der i Reglen mindst to „Sergentsker“ (Sergenters Hustruer) til at „befodre“ (bære) Barnet og som oftest to Løjtnanter af Soldatens Bataillon som Vidner. Men ofte „befodredes“ Barnet af selve „Kaptajnsken“, medens Vidnerne kunde være Regi-

mentchefen, Vicekommandanten osv. Ved Daab af Officersbørn mødte ofte de højeste Officerer og Hofembedsmænd i Hovedstaden med deres Damer, ja, man kunde endog træffe at se de kongelige Prinser møde personlig som Vidner, naar menige af deres Livkompagni holdt Barnedaab.

Men foruden den faste Garnisonsmenighed har Kirken altid samlet en fast Kreds fra Kjøbenhavn. I ældre Tid søgte saaledes Beboerne paa Østerbro og Blegdamskvarteret til Kirken, som Kirkebøgerne udvise. Men først ved en kongelig Resolution blev Citadelskirken fra 1. November 1902 gjort til Sognekirke, og Sognet bestaar nu af den Del af Kjøbenhavn, der begrændses af Midtlinjen af Toldbodvej, af Store Kongensgade, af Østerbrogade, af Kristiania-gade og af Frederikshaldgade, og derefter af Jernbanespoeret til Frihavnens Dampfærgelejer. Desuden hører hele Søbefæstningen til Citadelskirken, og alle Officerer og Underofficerer fra Afdelingerne i Citadellet og Søbefæstningen høre til Sognet, uanset hvor de ellers have Bolig.

Blandt dem, der regelmæssig søge Kirken, ere ogsaa Børnene fra Blindeinstituttet, der ere saa hjertelig velkomne, og det samme hjertelige Velkommen udstrækkes ogsaa til Beboerne i det nys indlemmede Distrikt.

Kirkens Præster.

Ved en kongelig Resolution af 9. Januar 1739 blev Citadelskirken en selvstændig Kirke ved Siden af Garnisons Kirken, og Kirkens første Præst var den dygtige Ludvig Harboe, som kun blev her i to Aar til 1741, da der var Brug for hans rige Evner andensteds. Som Generalvisitator gik han til Island, og efter at have beklædt det gamle Bispesæde i Throndhjem, blev han 1748 Sjællands Biskop. Det var altsaa en god Begyndelse. En Menneskealder senere træffe vi Datidens første Prædikant: Christian Bastholm, der, efter at være vendt hjem fra Smyrna, blev kaldet til at være Citadelspræst 1772. Her i Kirken kunde han ret udfolde de mærkelige Evner, han besad som gejstlig Taler, og her øvede han sig i den Kunst at prædike. Trods alt det tomme og for os sære og opstyltede ved denne Mand, har han utvivlsomt hjulpet mange til i den vantro og spottende Tid at have i det mindste nogen Respekt for Kirken. I hvert Fald flokkedes store Skarer herude. Der er heller ingen Tvivl om, at han selv har arbejdet ærlig paa den Kunst at fængsle sine Tilhørere. Hans berømte Bog om „den gejstlige Talekunst“ udkom 1775, to Aar, før han forlod Kirken, og denne Af-

handling er efter hans egne Ord „ikke andet end en Udvikling af de Regler, efter hvilke jeg selv søger at indrette mine offentlige Taler.“

Vi kunne derfor se Bastholm selv saa tydelig for os ud fra det Billede, han selv har tegnet. Nu kommer han frem paa Prædikestolen, med Bladkraven over Præstekjolen og Parykken med Krøller ved Ørene. Tilhørernes Øjne rettes paa ham, men selv ser han ingen; han har nedslagne Øjne, „hvorved han røber en Slags Undseelse, der smigrer hans Tilhørere og lader dem ane, at hans Sjæl er gaaet tilbage i vigtige Betragtninger. Men han vogter sig vel for ej at staa for længe saaledes, thi det vilde røbe Mangel paa Opdragelse og han vilde komme i Miskredit paa Grund af et sky og barnagtigt Væsen“. Selv en døvstum vilde kunne fatte Meningen af hans Tale, thi naar han løfter Hovedet, gjælder Talen Gud, og naar han lægger det lidt til venstre Side mod Skulderen, er det bedrøvelige Ting, han taler om.

Det, som vi nu smiler ad, gjorde sikkert den Gang Indtryk, og der er en god Portion af sund Sans i de Fordringer, han stiller til en god Taler. Han skal besidde et godt Pund af Skarpsindighed, en levende Indbildningskraft, Klogskab, en flydende Tunge, en god Hukommelse, en hellig Nidkjærhed

for sine Tilhøreres Velfærd, et fromt Gemyt, Menneskekundskab, grundig og udbredt Kundskab i verdslige og guddommelige Sandheder, og endelig være af et christeligt og ustraffeligt Forhold.

Han blev Kongelig Konfessionarius, og hans Bog om Talekonsten nød saa stor Anseelse i Europa, at Kejser Josef II i Østerrig fik den oversat. Paa Bastholms Tid lød det tyske Sprog i Kirken jævnsides med det danske, da Monarkiets Soldater jo ogsaa kom fra tysktalende Lande. Men i 1808 blev denne tyske Tjeneste indskrænket til en Gang om Maaneden, og i 1819 ophørte den fuldstændig, idet den tyske Garnison nu fik sit Tilhold i Frederikskirken paa Christianshavn.

Ellers vilde vist Nic. Fred. Sev. Grundtvig ikke have vovet at søge Embedet ikke mindre end tre Gange, 1817, 1819, 1820. Han havde Anden Juledag 1815 højtidelig erklæret, at han ikke vilde betræde nogen af Hovedstadens Prædikestole, med mindre han blev beskikket dertil af den lovlige Øvrighed. Og sidste Gang var han lige paa Nippet til at faa Embedet, idet han af Kancelliet blev indstillet som Nr. 1 til Kongen, hvis denne vilde resolve, at Frederiks Hospitals og Fødselsstiftelsens Embeder skulde skilles fra Citadelskirken. Thi

de havde i nogen Tid hørt sammen. Kancelliet anbefalede Grundtvig. Biskop og Provst bevidne, at Supplikanten besidder udmærkede Talenter, har med Nidkjærhed og Flid udført de ham paahvilende Pligter, især med Hensyn til Ungdommens Undervisning og Fattigvæsenet. Han har ikke alene udmærkede Examinere, men har yderligt stræbt at udbrede sine theologiske Kundskaber ved flittige Studeringer og hædret sin Stand med en exemplarisk Vandel. Han har gjort sig bekendt i den literære Verden ved flere Skrifter, der røbe megen videnskabelig Dannelse og Kundskab. I 7 Aar har han været uden Levebrød.

Dette sidste fik han ganske vist, men ej i Citadellet, idet Kong Frederik bestemte, at de 3 Embeder skulde høre sammen, og Pastor Wolf fra Præstø kom her, og Grundtvig blev hans Eftermand.

Gaa vi atter en Menneskealder frem, lyder der en mærkelig Røst i Kirken. Det er Magister Søren Kierkegaards. Den daværende Præst, J. H. Petersen, gav ham gjerne Lov til at tale, og hvor velgørende vilde det ikke have været at høre den Mand tale om Barnetroen paa Gud Faders Uforanderlighed til Lægedom og Lise for sine Samtidige, hvem han ønskede at bringe i Uro. Mens Kasta-

nietræerne udfoldede deres Knopper den 18. Maj 1851, kom han ensom ind ad Porten og kastede et stjaalent Blik over Pladsen for mulig at opdage „hende“ mellem de Tilhørere, der i Dag samledes om ham. Maaske sang de hans Yndlingssalme: Staa fast min Sjæl, staa fast i Herrens Krige; og under det sidste Vers: Det er en liden Tid, saa har jeg vundet, saa er den ganske Strid med et forsvundet — besteg han Prædikestolen, og slog sikkert Øjnene ned, thi han „havde lidt meget i Forvejen af al mulig Anstrængelse, som altid, naar han skulde bruge sin legemlige Personlighed“. Men hør, nu beder han: Du Uforanderlige! Du i Kjærlighed uforanderlige, som just til vort Bedste ikke lader Dig forandre, at vi ogsaa maatte ville vort eget Vel, ved Din Uforanderlighed lade os opdrage til i ubetinget Lydighed at finde Hvile og hvile i Din Uforanderlighed. Ikke er Du som et Menneske; skal han bevare blot nogen Uforanderlighed, maa han ikke have formeget, der kan bevæge ham, og ikke lade sig formeget bevæge.

Dig derimod bevæger, og i uendelig Kærlighed, Alt; endog hvad vi Mennesker kalde en Ubetydelighed og gaa ubevægede forbi. Spurvens Trang, den bevæger dig; hvad vi saa ofte næppe paaagte, et menneskeligt Suk, det bevæger Dig, uendelige Kjær-

lighed. Men intet forandrer Dig, Du Uforanderlige! O, Du, der i uendelig Kjærlighed lader Dig bevæge, Dig bevæge ogsaa denne vor Bøn, at Du velsigner den, saa Bønnen forandrer den bedende i Overensstemmelse med Din uforanderlige Vilje, Du Uforanderlige.

Efter Bønnen oplæser han „sin første og kjære Text“ — Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse — og „holdt sin Tale, som gik taalelig, skjønt han talte saa svagt, at man klagede over ikke at kunne høre.“

Det har Pastor Petersen sagt ham, mens de spadserede sammen paa Volden. Men i Præsteboligen ventede de med Længsel paa deres Frokost.

I 1853 rejste den Præstefamilie herfra, som saa vore Jægere drage ud i Trearskrigen, og i 1855 blev Pastor H. P. Ipsen indsat i Embedet, som han bestred i 16 $\frac{1}{2}$ Aar til 1871, og under ham og hans Eftermand, Professor Johannes Kok, samledes en talrig Menighed i Kirken, og deres Minde bevares trofast af den ældre Slægt. Disse to gode Mænds Minde vil jeg hædre med den sidstes Afskedsord til den første, da han laa i sin Grav paa Gjentofte Kirkegaard i 1876: Flere trofaste Venner fra denne bortkaldte Præsts første Menighed have anmodet mig om

at bringe ham deres sidste Farvel og Taksigelse for de Aar, i hvilke han levede og virkede iblandt dem. Og denne Anmodning var mig ikke uvelkommen, først fordi jeg, som overtog Præstegjeringen efter ham, har meget at takke ham for, dernæst, fordi jeg ved, at intet Sted paa denne Jord var ham saa kjært som den lille, af Voldbakken og de grønne Træer omhegnede Kirke, i hvilken han først følte Præstembedets Glæder og Sorger, og under hvis Prædikestol han Aar for Aar samlede flere og flere skjønne Tilhængere, der for fire Aar siden med Smerte saa ham drage bort. — Saa modtag da, du gode og tro Tjener, forinden vi tillukke Graven over dit Støv en Hilsen fra dette *Tempel*, som ved din utrættelige Omsorg blev forvandlet til et hyggeligt Guds Hus, fra Døbefonten, Alteret og Prædikestolen, hvor du gjorde en Præsts og Evangelists Gjerning, og hvor mange af de indtrædende længe ville minde din milde Røst, hvormed det var dig givet at forkynde Guds Ord! Tag en Hilsen fra *Boligen* — men i Særdeleshed modtag *deres* Hilsen og Farvel, for hvem du altid var en venlig, deltagende og utrættelig Sjælesørger! Der var i den lille Menighed saare mange, som du stod bi med Raad og Daad, og ingen gik fra dig uden at have modtaget Indtryk

af din gode Vilje til at trøste og hjælpe dem. Da Skanserne ved Dybbøl krævede sine tunge Ofre blandt Fædrelandets tapre Forsvarere, var du mange Enkers og faderløses Støtte og Trøst, og ofte har jeg hørt disse udtale deres Hjerters Taknemlighed derover. Selv havde du ikke Guld eller Sølv, men du forstod at gjøre Udveje dertil, naar Trangen var tilstede, og mange Rige uddelte deres milde Gaver gjennem din kjærlige Haand. Jeg ved, at de sidste ligesaafuldt som de første takke dig derfor i din Grav.

Efter Professor Koks Død i 1887 kom William Frederik Lütken, der holdt sin Tiltrædelsesprædiken 12. Juni 1887. Det er mig kjært for hans mange Venners Skyld at kunne meddele Indledningen dertil, samt to smaa Digte af ham, hvorved hans elskværdige Skikkelse atter træder frem iblandt os.

I Verden er Havet snart aabent, snart lukket,
Paa Jorden vi møde snart Smilet, snart Sukket,
Nu træffe vi Glæde, nu Vrede og Spot —
I Livet man iblander Ondt med lidt Godt.
Til Lykke, at Kirken os favner en Gang,
At Kristus med Naade os træder i Møde!
O, lad os ham hilse med Jubel og Sang —
Hans Ord og hans Fred vil jo Livet forsøde.

„Gaar ind ad Herrens Porte med Pris, ad hans Forgaarde med Lovsang — takker ham, velsigner hans Navn; thi Herren er god, og hans Miskundhed varer evindeligt, og hans Sandhed fra Slægt til Slægt“. Saaledes talte David. Og vel kunne vi meget mere end David have Grund til at gaa ind i hans Hus og ind i hans Menigheds Kreds med Pris og med Lovsang. Thi herinde er Himlens Port; herinde falder Straaler fra Evigheden ind over denne Jordens Skyggedale; herinde forkyndes Englebudskab om Fred paa Jorden og Velbehag blandt Menneskene; herinde træffe vi Gud i Jesus Christus Ansigt til Ansigt med os fuld af Naade og Sandhed; herinde træffe vi ham, af hvem al Faderlighed paa Jorden kun er som et Skygebillede — herinde er Vejledning fra Syndens Dale og til Salighedens Tinder — herinde Trøst for knuste Hjerter, herinde Livstilsigelse i Døden — herinde Syndsforladelsens Tilsigelse paa Dommens Dag. Herinde udgyder Herren over sin Menighed den Aand, der hjælper os i Fristelse, den Aand, den lægger Sandhed og Trofasthed, Ydmyghed, Brodersind og Kjærlighed ind i os — her træffe vi Guds Ord og Herrens Sacramenter og et Hus, bygget af levende Sjæle, opført paa den uryggelige Grundvold, Jesus Christus; derfor ville vi altid gaa ind ad

Herrens Porte med Pris og ad hans Forgaarde med Lovsang.

Og visselig har jeg selv desto mere Grund til i Dag at gaa herind med Tak og med Pris, mig, som det er forundt ej blot at tage af det velsignede Ord og Guds Herrens Naade og Trøst, men som endog har faaet Naade til at staa her som den, hvem en Tjeneste i Menigheden blev forundt, saa at jeg selv kan bringe Evangeliets Fred og Glæde ud blandt denne Menighed. Meget takker jeg Herren min Gud derfor, som jeg meget beder om Herrens Hjælp, at Gjerningen herinde maa lykkes. Og af Hjertet takker jeg, at jeg i Dag kan staa Ansigt til Ansigt med denne Menighed, som en ædel og from Mand nys døde bort fra, og hvis Gjerning jeg vilde være glad ved at fortsætte.

Uendelig gjerne vilde jeg blive og være noget for Eder, Brødre og Søstre, uendelig gjerne vilde jeg tro at træffe Mennesker i Eder, der vilde møde mig med Venskabets aabne Hjerter, saa at der maatte være banet god Vej imellem os for den Herres Jesu Sag, der ogsaa er vor egen. Meget vilde jeg bede, at nogle, der slet ikke endnu ere med, maatte vindes og hverves for Herren vor Gud, og at vi maatte hjælpes, at Christenlivet paa Troens Grund maatte

voxe og bære Frugt iblandt os; at naar vi tage hellige Timer sammen, Sandheden tro i Kjærligheden, det da ogsaa maatte kjendes, at disse Timer havde stadfæstet os i vor Daabs Pagt, indøvet os i Troens Lydighed og forøget vor Fred og Glæde i Christo Jesu. Og gjerne vilde jeg bede, at ej blot Søndagskirkeklokkerne maatte bringe os sammen i Herrens Hus, men at ogsaa Eders Lyst og Trang til at iblande det daglige Liv med Herrens Aand maatte bringe os sammen i Husene og Hjemmene.

Men Du, Herre, hvis Miskundhed er evindelig, og hvis Sandhed er fra Slægt til Slægt, Dig bede vi om Velsignelse for denne Menighed og den hellige Gjerning, som her skal øves iblandt den.

Amen.

Tilsidst — ja, tilsidst er jeg gammel og graa,
Tilsidst mine Fødder vel næppe vil gaa,
Tilsidst, naar vi ældes, vi regnes for smaa,
Tilsidst vi udplyndret i Verden her staa.
Tilsidst vi dog Kristus i Hjertet kan gemme,
Tilsidst ved hans Naade hvert Nederlag glemme,
Tilsidst — just fordi vi har Frelseren med —
Tilsidst vi kan glad fare bort og i Fred.

Efter at Pastor Lütken d. 22. October 1901 var kaldet hjem, blev Pastor Fr. Gredsted ved d. kgl. Frederiks Hospital constitueret i Embedet, der blev besat d. 1. November 1902 med den nuværende Sognepræst. Alle Kirkens Præster nævnes i Thaarups lille Bog: Citadelskirken.

Vore Dage.

Vi have meget at takke for i vore Højmesser og Børnegudstjenester. Men jeg tænker, at der er enkelte Festdage, som vi særlig ville mindes. Naar Julegranens Lys blinke som klare Stjerner hen over Kirkepladsen Juleaften, eller de store Højtider og Høstfesterne, naar Menighedens Kjærlighed prydede Kirken med de fagreste Blomster og Grønt, naar de unge knælede ved Alteret efter Bekræftelsen i deres Daabspagt, eller maaske en „almindelig“ Søndag, naar den var en Besøgelses Dag. Med Kirkens Blomster paa Festdagene have vi kunnet glæde de syge Soldater paa Sygehuset, og med Menighedens milde Gaver ere de, som vare i Trang, blevne hjulpede ved vor Menighedspleje. Der har været sendt Bidrag til Østerlands- og Sømandsmissionen og andre Steder, hvor der trængtes. Men foruden det faste Kirkearbejde er der ogsaa et særligt Arbejdsfelt imellem

de unge Soldater her og paa vore Søforter. I gamle Dage blev en Del af Opgaverne løste ved at marschere dem ind i Kirken „i Trop og fuldt Geled“. Men nu er det jo ganske anderledes. En særegen Vanskelighed frembyder ogsaa Citadellet derved, at Hovedmængden af de unge ere Kjøbenhavnere, der altsaa ikke have saamegen Brug for vor Kirke, thi de kunne jo gaa i deres egen Kirke i Byen. Men Kastellet frembyder nu alligevel saa ejendommelige, gammeldags, rare Forhold, at det dog var et Forøg værd, om det ikke skulde være muligt endnu en Gang at se Soldater gaa i Kirke uden Tvang. Med den største Taknemmelighed mindes jeg alle de overordnedes Beredvillighed og Hjælpsomhed. Cheferne vare strax til Hjælp. Men jeg mindes ogsaa min egen Befippelse. Hvordan vil det gaa? Men nu gjælder det for det første om aldrig at blinke, naar vi gaa i Herrens Ærinde, og for det andet var der ved Regimentchefens Venlighed sørget for en god Tiltrækning, idet Regimentsmusikken skulde spille Salmerne. Det lykkedes! Flere Gange har Kirken været helt fyldt med Soldaterne ved denne Ottesang. Thi der blev sørget for, atter ved Chefernes Venlighed, at den korte Parade, Soldaterne nu have Søndag Morgen, var forbi, da Klokken ringede sammen. Det

var et uforglemmeligt, smukt Syn at se de unge Mænd med de blanke Knapper og i stramt Puds fylde Kirken sammen med deres Officerer og Underofficerer. Jeg siger: Gud ske Lov! Og hvor højtidsfuldt lød ikke Salmerne til Musikens Ledsagelse; ja, vi havde engang et indøvet Soldaterkor, takket være en af dem selv; og hvor liflig skinnede ikke Foraarssolen gennem Ruderne under vor korte Andagt, thi alt var forbi paa tre Kvarter. Vi sørgede for, at alle Soldaterne kunde være ude af Kastellet før Kl. 9, thi at de længtes hjem til Moders Mad, kan man ikke undre sig over, da de dog har haft nok at gjøre med Rengjøring Søndag Morgen.

Hvis vi af saadanne Tjenester kunne holde 4—5 i Løbet af Sommermaanederne, maa det vist kaldes nok, og Erfaringen har ogsaa vist, at de sidste vare de svagest besøgte.

Men ellers maa vel Præstens daglige Opgave være at gaa omkring mellem Soldaterne i Middagstiden, tale med dem, lære dem at kjende og give dem noget at læse paa alle Samlingsstuerne og Hovedvagten, samt mødes med dem paa det hyggelige Soldaterhjem, som Regimentet har indrettet. Da vi fik et Flygel anskaffet, vakte det megen Glæde; der er jo altid en eller anden, som kan spille, og vore Mø-

der der Tirsdag Aften høre nu allerede til det fastslaaede. Der byde vi Soldaterne ind til Underholdning, Foredrag, Sang og Musik, thi det, som det især gjælder om, er, at lade alt blive saa hjemligt som muligt der. Vi have haft mange glade Timer med Alvor og Gammen der, og naar vi have bedt vor Aftenbøn og sunget vor Salme til Slut, tror jeg, at en eller anden ung Mand atter har lært at folde Hænderne og bede Barnebønnen. Der har været saa stille om os, indtil vi saa atter spredtes under Retrætens manende Toner. Disse Tirsdagsmøder paa Soldaterhjemmet ere om Vinteren hver fjortende Dag Bibellæsninger, hvor ogsaa den hele Menighed er velkommen. Mens jeg her taler om vore egne Soldater, mindes jeg en lille Styrke paa et halvthundrede Mand, der bleve mig kjære, medens de vare indkvarterede her. Nu ere de paa Danmarks fjærne Øer i Vestindien. Ogsaa de befæstede mig i Troen paa, at vor største Fejl som Kristne er „at vi ere lidettroende“. Disse vestindiske Soldaters sidste Søndag i vor Kirke og Altergang vandt dem Menighedens Forbøn, og nu sender jeg dem en Hilsen med Bøn om, at de maa være under den Almægtiges Varetagt. Vi kunde ikke følge dem til Øerne i Atlanterhavet, men vi prøvede paa at vinde lidt med,

da vore Batailloner rykkede ud til de store Efteraarsøvelser 1903.

Saaledes stødte jeg en solbeskinnet Lørdag i September paa min kjære 15. Bataillon, der havde Kvarter paa „Holmegaard ved Mosen, hvor Tørvene gro“ og i Omegnen. Olstrup Kirke var os venlig overladt, og det var en Fest at samles der med de unge. Da skinnede Solen. Men som enhver husker, blev det ikke saadan ved. Da jeg en Lørdag i October kjørte fra Ringsted ad Tybjerg til, mødte jeg Afdelinger, der var ilde medtagne af Strabadser, Regn og Søle. Hvordan vilde det dog gaa med 5. Regiment i Morgen, tænkte jeg. Aldrig havde jeg set hverken Chef eller Regiment. Alt var ordnet ved Breve. Men takket være Befalingsmænd og Musikken var den Søndag i Tybjerg ogsaa en Fest, ja, ret en yndig Dag. Jeg havde faaet nogle Smaahæfter med Salmer trykte, saaledes at hver Mand fik en Bog, og nu tænker jeg med Undren og Tak paa den æventyrlige Dag og ser endnu de brave Fyenboer traske trolig deres indtil en halv Milsvej til Kirke. Og da det samme Dags Eftermiddag under øsende Regnvejr dog lykkedes at samle en Del af 2. Regiment i Veterslev, hvor ellers vort eget 1. Regiment skulde have været, og skjønt der ingen Musik kunde

komme, saa er det min faste Overbevisning, at naar, som jeg har oplevet det med Glæde, Cheferne ville tage Tanken op med Velvilje, kan der endnu holdes de Gudstjenester, som enhver, der har oplevet dem, siger, ere nogle af de kjønneste, nemlig vore Militærgudstjenester.

Jeg er saa taknemlig og lykkelig over at skulle leve mellem vore Soldater, og jeg har endda gjemt noget af det bedste tilsidst. Det er vore Søforter. Kun faa Mennesker ane, hvilke kjønne Smaaøer de ere, eller hvor mange unge Mænd ligge derude. Men naar vi mindes, at der alene ved Extrairndkaldelsen i Marts Maaned 1904 blev sendt 1500 Mand til disse Forter, foruden det sædvanlige Vintermandskab, er det indlysende, at der kan være en ret talrig Menighed.

Nu er alene Sejlturen derud en Fornøjelse i sig selv, enten den foregaar i Damper eller Robaad, enten den sker om Sommeren eller om Vinteren, paa en Søndag eller en Torsdag. Om Sommeren holde vi nemlig regelmæssige Gudstjenester Søndag Eftermiddag for dem af Folkene, der ikke have Landlov. Med Klokken kaldes de sammen, der ville være med, og snart efter samles vi alle, med den klare Himmelhvælvning over os, paa en hyggelig, græs-

groet Plet. Naar vi da synge vore Salmer under den høje Himmel, er der saa højtideligt som i en Domkirke, med hele det dejlige Sund udbredt under os. Maagerne flyve over os, og man kan se Styrmanden lægge Roret over i sin Baad for at lytte til Sangen.

Saadan en høj Kirke passer for de unge, og det er ogsaa godt, at alle de, der til daglig skulle arbejde i Fællesskab, kunne tilbede Ham, der er alles Herre. Der er intet bedre til at drive Værket i den rette Aand.

Men naar Efteraaret begynder, maa vi paa en Hverdag trække ind i en Samlingsstue, hvor jeg da faar Lov til at tale til Folkene. Idealet vilde jo være, om de unge, der samles fra vort Land for at tjene Kongen i deres bedste Ungdomsaar, kunde lære først og fremmest alle Øvelser og militære Pligter til Gavns, men ogsaa paavirkes hjertelig til et kækt og daadfuldt Menneskeliv, og det har været mig en stor Glæde at se, hvad der netop paa Søforterne gjøres fra de overordnedes Side for at udanne de unge til saadant et Liv med Kærlighed til Konge, Folk og Modersmaal, og mit lille Bidrag dertil betragter jeg som Led i det Arbejde, der allerede er i Gang i Hæren.

Derfor er jeg ogsaa bleven budt saa hjertelig velkommen af alle Cheferne, og disse Torsdagsmøder med vore gode Sange og Fortællinger om det bedste i vort og andre Lande ere meget fornøjelige og oplivende. Ved Venners Bistand, som have sendt mig Bøger og Blade, er jeg i Stand til hver Lørdag at sende tre gode Pakker afsted til Forterne, hvor de modtages med Tak.

Det hører til Præstegjerningens største Glæde at kunne faa Lov til at give sig hen og være noget for Mennesker; og gjøres dette muligt, har enhver Præst sin Løn i det, ligesom vor Mester, der kom for selv at tjene. Derfor takker jeg alle, der have givet og ville give mig Lov til med Guds Naade at være noget for dem, takker de Hjem, der have aabnet sig for mig, de syge, der have kaldet mig til sig, de Mennesker, som have søgt til mig som Præst og Sjælesørger i Sorg og i Glæde, Sygehuset, hvor de syge Soldater indlægges, og de trængende, der have søgt til mig. Ja, jeg takker alle, der have vist mig venlig Deltagelse i min Gjerning. Men først og sidst gjælder min Tak den trofaste

Menighed, der samler sig i Kirken med mig om Guds Ord og de hellige Sakramenter.

Som Herren aldrig ældes, staar Hans Kirke altid ung og frisk trods Aar og Ælde, paa Grund af den levende Strøm, der udgaar fra Ham selv og gennemstrømmer Hans Menighed, saa den levende Tro vækkes i Hjertet, og Lovsangen lyder fra de glødende Tunger. Det vil Herren give ogsaa os, om vi i disse Festdage bede ham ydmygt derom. Lader os gjøre det, ikke blot for at Hans Navn kan æres — og hvilken Lod er bedre end denne at kunne herliggjøre Gud — men ogsaa for at vi selv kunne blive glade og lykkelige Mennesker; thi da mærke vi dog først, hvor dejligt det er at være Kristne, naar vi leve helt i vor Tro. Gud give, vi kunde erfare Kraften i dette sande Troesliv, saa vi fik Mod og Kræfter til at staa op og bygge paa Guds Hus.

**AKTIESELSKABET
DANSK REPRODUKTIONSANSTALT
&
HOLMS REPRODUKTIONSANSTALT
CITYTRYKKERIET-DOMUS ANTONII-KØBENH. K.**